

УДК 338.439

Ю. В. Забарна,
здобувачка, Національний університет біоресурсів і природокористування України

КУПІВЕЛЬНА СПРОМОЖНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ЯК ОДНА ІЗ ЗАПОРУК РАЦІОНАЛЬНОГО ХАРЧУВАННЯ

Y. V. Zabarna,
researcher, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

THE PURCHASING POWER IN UKRAINE AS A ONE OF THE KEYS OF GOOD NUTRITION

Стаття присвячена аналізу залежності раціонального харчування від рівня купівельної спроможності населення. Здійснено аналіз відповідності рівня формування доходів і ресурсів домашніх господарств, витрат на придбання продуктів харчування в потрібній кількості і асортиментах. Розглянуто сукупність факторів, які впливають на харчування населення України, з точки зору його відповідності нормативам раціонального харчування. Охарактеризовано доступність продовольства для населення, в контексті показників і раціональних норм споживання. Визначено, що купівельна спроможність населення України значно раціональних норм харчування.

Автор наголошує на тому, що споживчий кошик в Україні затверджено більш ніж 14 років тому, він не відповідає сучасним реаліям. Все це веде до виникнення загроз у сфері продовольчої безпеки країни. Недостатня доступність харчових продуктів і раціонального харчування, внаслідок не високого споживчого попиту, перешкоджає збереженню і розвитку людського потенціалу в Україні. В статті визначено деякі аспекти національної продовольчої безпеки у даному напрямку.

This article analyzes depending on the level of nutrition in purchasing power. The analysis of the appropriate level of income and resources of household expenditure on the purchase of food in the right quantity and assortment. We consider a set of factors that affect nutrition Ukraine in terms of its compliance with the standards of nutrition. Characterized the availability of food for the population, in the context of performance and standards of rational consumption. Determined that the purchasing power of the population of Ukraine is much rational nutrition standards.

The author notes that the consumer basket in Ukraine approved more than 14 years ago, it is outdated. All this leads to threats to food security. Lack of access to food and nutrition, not because of high consumer demand, interferes with conservation and human development in Ukraine. The article identified some aspects of national food security in this area.

Ключові слова: продукти харчування, раціональні норми, якість, купівельна спроможність, бідність, загрози продовольчій безпеці.

Keywords: food, rational standards, quality, purchasing power, poverty, threats to food security.

Постановка проблеми. Як відомо, здоров'я людини на 70% залежить від продуктів харчування, які вона споживає і лише на 10% від стану екології і на 20% системи охорони здоров'я [10, с. 138]. У цьому зв'язку першорядного значення набуває проблема забезпечення населення якісними продуктами харчування.

Продовольча безпека являє собою одну з найважливіших іпостасей економічної безпеки держави, причому без забезпечення останньої практично неможливо вирішити ні одне із соціальних завдань, які стоять перед країною. Тому питання оптимізації купівельної спроможності населення України стосовно раціональних норм харчування є украй актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням теорії, методології та практики забезпечення норм раціонального харчування в з урахуванням доходів населення, присвячені праці вітчизняних та зарубіжних вчених - А. Алтухова, Д. Вермеля, О. Гойчук, О. Єрмакова, С. Кваші, А. Мерцалова, В. Печонкіна, Г. Романенка, О. Скидана, О. Шпичака та ін. У працях цих дослідників розглядається проблеми харчування населення передусім розглядаються в контексті категорії «продовольча безпека».

Кризові явища, які обумовлюють низький рівень доходів населення України та неефективна система державної участі у формуванні раціональних норм харчування ведуть до наявності значних недоліків у даній сфері, що сприяє зниженню продовольчої безпеки держави. Це актуалізує тему даного дослідження і соціально-економічне значення його наукових результатів.

Мета статті – виокремлення теоретичних, методологічних та методичних засад і розробка практичних рекомендацій щодо підвищення рівня раціонального харчування українських громадян в контексті продовольчої безпеки країни.

Виклад основного матеріалу. Говорячи про економічну доступність продуктів харчування, необхідно відзначити, що продовольча нестабільність найчастіше пов'язана не стільки із законом убутної родючості Т.Мальгуса, скільки з макроекономічною ситуацією, рівнем бідності і доходами населення, що робить недоступним продовольство за цінами ринку. Низькі доходи людей визначають і зовсім недостатній рівень життя, убогий і незбалансований раціон харчування, погіршують генофонд нації.

Як відомо, 70% шкідливих речовин надходить в організм людини через продукти харчування [10, с. 139]. Тому показники якості продовольства не менш важливі, ніж питання його кількості. В 1992 році в Римі під егідою Всесвітньої організації охорони здоров'я була прийнята Міжнародна декларація по харчуванню. Зараз у її рамках ведеться велика робота зі створення законодавчої бази в галузі контролю за якістю харчування [11, с. 45-47].

«Наші харчові речовини повинні бути лікувальним засобом, а наші лікувальні засоби повинні бути харчовими речовинами», - так батько медицини Гіппократ сформулював той ідеал, до якого людство прагне протягом всієї своєї історії [3, с. 168-169].

В інтересах збереження і зміцнення здоров'я нації необхідне забезпечення повноцінного харчування, структура якого повинна бути диференційована по регіонах з урахуванням природних і економічних умов, демографічних особливостей, видів трудової діяльності і національних традицій. Вирішення цих завдань вимагає фізичної і економічної доступності для споживачів продуктів харчування в потрібній кількості, асортиментах і якості.

Основна ознака будь-якого суспільства - його здоров'я. Воно в нашій країні ніколи не відрізнялося високими показниками, чому були свої історичні,

соціально-економічні, етнотемографічні причини. Але на етапі переходу України до нової моделі соціально-економічного розвитку воно почало швидко погіршуватися, що виявилось в різкому зниженні народжуваності і росту смертності, у негативному природному приросту, скороченні середньої очікуваної тривалості життя і зниженні чисельності населення. Середня тривалість життя в Японії складає 79,9 років, в США – 76,6 років, в ЄС – 78,4 роки, в Україні цей показник складає 68,6 роки [9, с. 54-56].

Аналіз показників захворюваності та поширеності хвороб протягом 2006–2010 рр. свідчить про стійкі тенденції до їх зростання. Так, рівень первинної захворюваності серед всього населення зріс з 68 962,8 в 2006 р. до 72 255,4 на 100 тис. населення в 2010 р. (на 4,78%). Ще більшими темпами зросла поширеність хвороб, а саме з 174 577,5 в 2006 р. до 186 786,5 на 100 тис. населення у 2010 р (на 7,0%). В значній мірі цьому сприяло неякісне і нераціональне харчування населення [12].

Порушення повноцінного, раціонального харчування викликані як кризовим станом виробництва продовольчої сировини і харчових продуктів, так і різким зниженням купівельної спроможності більшої частини населення. Особливо гостро стоїть проблема якості харчових продуктів і продовольчої сировини, що збільшується і тим, що рівень культури і освіти людей у питаннях здорового, раціонального харчування був і залишається вкрай низьким. До цього варто додати відсутність у країні єдиної державної політики в галузі здорового харчування. Стан продовольчого забезпечення і поліпшення структури харчування населення пов'язані з вирішенням широкого кола проблем.

Актуально стоїть питання формування доходів і ресурсів домашніх господарств, необхідних для придбання продуктів харчування в потрібній кількості і асортиментах. Маються на увазі доходи, одержувані населенням у вигляді оплати праці, пенсій і допомог, а також грошові і натуральні доходи (у грошовій оцінці) від особистого підсобного господарства. Розміри доходів відображають не потреби в продуктах харчування як такі, а реальні можливості їх задоволення, забезпечені коштами. Інакше кажучи, доходи домогосподарств відображають платоспроможний попит на продовольчі ресурси.

У ході аналізу доступності продовольства для населення, в процесі дослідження з'являлися величини сукупних витрат на душу населення з показниками і раціональними нормами споживання, що виступали як граничні значення. Отримані результати представлені в таблиці 1, де наведено відомості про структуру сукупних витрат населення України за 2005 – 2012 рр.

Як видно з табл. 1, близько 50% витрат населення України доводиться на продукти харчування, проте, з 2005 р. цей показник зменшився на 6,4% або більш ніж на 10% по даній категорії. Одночасно, витрати на споживання алкогольних напоїв та тютюнових виробів збільшилося на 0,6% або відповідно – майже на 20% в рамках даної категорії. Це свідчить про негативну динаміку витрат як на харчування взагалі, так і на раціональне харчування.

Таблиця 1.
Структура сукупних витрат населення України

	Роки							
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Сукупні витрати в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн.	1229,4	1442,8	1722,0	2590,4	2754,1	3072,7	3456,0	3591,8
Споживчі сукупні витрати (% від загальних)	91,1	90,5	90,0	86,2	87,8	90,0	90,2	90,9
продукти харчування та безалкогольні напої (%)	56,6	53,2	51,4	48,9	50,0	51,6	51,3	50,2
алкогольні напої, тютюнові вироби (%)	2,9	2,6	2,6	2,2	3,2	3,3	3,4	3,5

Джерело: дані Державної служби статистики України [12]

Зараз в Україні значна частина населення (близько 20%) перебуває за рисою прожиткового мінімуму (1176 грн. на одну особу) [12]. Низькі доходи незаможних людей прямо впливають на рівень і структуру харчування. Зниження реальних доходів наочно проявляється на падінні купівельної спроможності середньодушових грошових доходів у переведенні на основні продукти харчування. Низька купівельна спроможність значної частини українців привела до того, що за останні роки помітно зменшилося споживання окремих видів продуктів на одну особу. Особливо різко скоротилася кількість тих продуктів, які є найціннішими з позиції якості харчування і у той же час (при нинішніх цінах) найбільш дорогими. У групах домогосподарств з низьким рівнем середньодушових еквівалентних загальних доходів витрати на харчування розраховуючи на людину в 5 - 6 разів нижче, ніж у групах з середнім та високим рівнем. Але і при такому низькому абсолютному розмірі витрат на харчування вони становлять близько 70% всіх споживчих витрат при середній величині 47 - 52% по всьому населенню [12].

Найважливішим критерієм продовольчої безпеки є показник споживання найважливіших видів продовольства, який синтезує в собі забезпечення фізичної і економічної доступності продуктів харчування відповідно до їх раціональних норм споживання (табл. 2). В таблиці наведено відомості про місячне споживання основних категорій продуктів харчування, значення раціональних місячних норм (нормативи Міністерства охорони здоров'я України, а також відхилення від цих норм.

З таблиці 2 видно, що фактичне споживання хлібопродуктів в 2012 р. перевищує раціональні норми на 0,7 кг або майже на 10%. Разом з тим відзначається істотний «недобір» продуктів, багатих білком тваринного походження. Так, м'яса і м'ясопродуктів споживається майже на 30% менше від раціональної норми, молочних продуктів – на 38% нижче безпечного рівня, яєць – на 17%, овочів і фруктів – відповідно на 24% і 49% менше.

Таблиця 2.
Середньомісячне споживання продуктів харчування в домогосподарствах

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
М'ясо і м'ясопродукти, кг	4,4	4,7	5,1	5,1	4,8	5,1	5,1	5,1
Відхилення від раціональної місячної норми (МОЗ, 6,7 кг)	-2,3	-2,0	-1,8	-1,8	-1,9	-1,8	-1,8	-1,8
Молоко і молочні продукти, кг	21,7	22,3	22,1	22,6	19,8	19,1	18,9	19,6
Відхилення від раціональної місячної норми (МОЗ, 31,7 кг)	-10,0	-9,4	-9,6	-9,1	-12,9	12,6	-12,8	-12,1
Яйця, шп.	21	19	20	20	20	20	20	20
Відхилення від раціональної місячної норми (МОЗ, 24,2 шп.)	-3,2	-5,2	-4,2	-4,2	-4,2	-4,2	-4,2	-4,2
Риба і рибпродукти, Кг	1,8	1,9	1,9	2,1	1,8	1,8	1,7	1,7
Відхилення від раціональної місячної норми (МОЗ, 1,7 кг)	0,1	0,2	0,2	0,4	0,1	0,1	0	0
Цукор, кг	3,6	3,2	3,2	3,4	3,2	3,0	3,1	3,1
Відхилення від раціональної місячної норми (МОЗ, 3,2 кг)	0,4	0	0	0,2	0	-0,2	-0,1	-0,1
Олія та інші рослинні жири, кг	1,9	1,7	1,7	1,8	1,9	1,8	1,8	1,8

Відхилення від раціональної Місячної норми (МОЗ, 1,1 кг)	0,8	0,6	0,6	0,7	0,8	0,7	0,7	0,7
Картопля, кг	9,6	8,7	8,3	8,4	8,0	7,6	7,7	7,6
Відхилення від раціональної місячної норми (МОЗ, 10,3 кг)	-0,7	-1,6	-2	-1,9	-2,3	-2,7	-2,6	-2,7
Овочі та баштанні, кг	9,1	9,4	8,7	9,3	10,1	9,5	10,1	10,2
Відхилення від раціональної місячної норми (МОЗ, 13,4 кг)	-4,3	-4	-4,7	-4,1	-3,3	-3,9	-3,3	-3,2
Фрукти, ягоди, горіхи, виноград, кг	3,1	3,0	3,6	3,7	3,6	3,7	3,7	3,8
Відхилення від раціональної місячної норми (МОЗ, 4,5 кг)	-4,4	-4,5	-3,9	-3,8	-3,9	-3,8	-3,8	-3,7
Хліб і хлібні продукти, кг	10,3	9,8	9,6	9,6	9,3	9,3	9,2	9,1
Відхилення від раціональної місячної норми (МОЗ, 8,4 кг)	1,9	1,4	1,2	1,2	0,9	0,9	0,8	0,7

Джерело: дані Державної служби статистики України [12]

З усіх основних категорій продуктів, відповідає раціональним нормам лише споживання рослинних олій. Таким чином, поняття «якості харчування» ще не відповідає змісту цього поняття.

Тим часом, відповідно до прийнятих у світовій практиці критеріїв, абсолютний розмір споживання цих продуктів і їх частка в раціоні харчування є найважливішими показниками рівня якості харчування і життя в цілому [13, с. 24-25].

На стан харчування населення України дуже сильно впливає його купівельна спроможність. Так, прожитковий мінімум на одну особу у 2013 р. в Україні було встановлено на рівні 1176 грн, середній розмір пенсії – 1392 грн, середня заробітна плата склала 3265 грн [12]. В той же час, середньомісячна вартість продуктового кошика для працездатних осіб склала 714,51 грн, непрацездатних – 429,97 грн, а відповідно до раціональних норм харчування (розрахунки Міністерства охорони здоров'я (МОЗ) України) – 1686,05 грн. (розраховано за даними Державної служби статистики України та Державної інспекції України з контролю за цінами [6, 12]). Тобто, вартість затвердженого Кабінетом Міністрів України продуктового кошика складає 60,76% від прожиткового мінімуму, 36,56% від середньої пенсії і 21,8% від середньої зарплати [12]. Якщо ж розглядати відповідність купівельної спроможності населення стосовно раціональних норм харчування, передбачених МОЗ, то вони на 43,37% перевищують прожитковий мінімум, на 21,12% – розмір середньої пенсії і складають 51,64% середньої заробітної плати. Якщо ж узяти до уваги середньостатистичні показники витрат на харчування (50,2% від доходу), то 20% населення України – особи, які проживають за рисою прожиткового мінімуму витрачають на харчування на 17,7% менше, ніж це передбачено продуктовим кошиком.

Особливу стурбованість викликає той факт, що діючий перелік товарів, які входять до складу споживчого кошику в Україні, був затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2000 р. № 656 [2] і з того часу практично не змінювався. Набір продуктового кошика, як показує його аналіз, украй далекий від раціональних норм харчування. Так, добова норма споживання харчових продуктів на одну працездатну особу складає 1,79 кг, на картоплю, хліб і молоко доводиться 0,879 кг або 49,08%, правда до них ще додається 0,164 кг або 9,17% фруктів.

Особливу тривогу в недостатньому харчуванні, його дисбалансі викликають діти, підлітки, вагітні жінки та люди літнього віку. При добовій нормі споживання на одну непрацездатну особу 1,77 кг харчових продуктів, 693 г або 48,16% припадає на хліб, картоплю і молоко, на фрукти ж припадає всього 8 г або 0,59% від загальної норми.

У сформованих умовах вимагає вирішення проблема забезпечення населення та нагляду за якістю і безпекою продовольчої сировини і харчових продуктів, тому що їжа може бути джерелом великого числа дійсно або потенційно небезпечних для здоров'я речовин. За оцінками вчених, у процесі харчування в організм людини надходить понад 70% всіх забруднювачів, а при розбалансованому харчуванні, дефіциті його найважливіших компонентів (білків, незамінних аміно- і жирних кислот, мікроелементів, вітамінів) зростає негативний вплив небезпечних продуктів на життєві функції організму, на здоров'я в цілому [5, с. 47-49]. За останні роки санітарна ситуація з питань якості і безпеки продовольства трохи стабілізувалася, а за окремими показниками - незначно покращилася (зменшився вміст залишкових кількостей пестицидів, нітратів, антибіотиків). І проте вона залишається тривожною.

Таким чином, причинами, що обумовлюють збереження загроз продовольчій безпеці в Україні, є:

- низький платоспроможний попит значної частини населення;
- невисока якість і безпека продовольчої сировини і харчових продуктів.

Державна політика в Україні повинна бути спрямована на вирішення двох основних завдань: підвищення рівня доходів громадян України, стимулювання та нарощування виробництва сільськогосподарської продукції та продовольчих товарів, що створить умови для насичення внутрішнього ринку та стабілізації цін на такі товари.

Вважаємо, що вирішенню проблеми раціонального харчування населення сприятимуть подальший розвиток харчової промисловості, зокрема поява нових видів продуктів харчування, й нових технологічних можливостей щодо їх виготовлення та зберігання (швидке замороження та охолодження продуктів, транспортування на великі відстані тощо). Значну роль також може зіграти пропагування найбільш «корисних» груп продуктів які б наносили найменшу шкоду здоров'ю людини але при цьому найбільше відповідали б вимогам організму у забезпеченні його енергетичних потреб, тобто формування культури харчування через засоби масової інформації, медичні рекомендації тощо.

На закінчення хотілося б підкреслити, що збереження загроз продовольчій безпеці і, зокрема, в аспекті доступності харчових продуктів і раціонального харчування, перешкоджає збереженню і розвитку людського потенціалу і робить, в остаточному підсумку, неможливим перехід економіки нашої країни на траєкторію якісного економічного росту.

Висновки. Результати проведеного аналізу показують, що харчування населення України здебільшого досить неблагополучне по якості і кількості. В першу чергу це обумовлене тим, що наявна платоспроможність населення не дозволяє йому дотримуватися раціональних норм харчування.

Крім того, в Україні існують застарілі і недостатньо збалансовані показники продуктового кошика.

Отже, державна політика продовольчої безпеки у даному аспекті, повинна бути в першу чергу спрямована на підвищення рівня життя населення, розробку і впровадження науково-обґрунтованих норм раціонального харчування, які б відповідали умовам часу. Зрозуміти і змінити ситуацію з якістю харчування в Україні – завдання принципової важливості. Цьому може сприяти постійний моніторинг негативних процесів, розробка прогнозу, активна діяльність державних органів, прагнення забезпечити населення України продуктами харчування згідно раціональних норм його споживання.

Література.

1. Закон України «Про мінімальний споживчий бюджет» від 03.07.1991 №1284 –XII // Відомості ВРУ. – 1991. - №42. – С.553.
2. Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення: Постанова Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
3. Артеменко В. Методи інтегральної оцінки якості життя населення в управлінні регіональним розвитком. / В. Артеменко // Регіональна економіка. – 2002. - № 1. – С. 166-177.
4. Блакита, Г. В. Раціональне використання та збереження ресурсів харчової промисловості України. / Г. В. Блакита // Формування ринкових відносин в Україні. — К., 2002. — Вип. 17. — С. 116-117.
5. Горяна, Лариса Григорівна. Збалансоване та раціональне харчування як здоров'язбережувальна технологія в освіті: теорія, методика, програма, досвід / Лариса Горяна; [наук. ред. М. Б. Євтуха]; НАПН України, Центр. ін-т післядиплом. пед. освіти ДВНЗ "Ун-т менеджменту освіти". — К. : Сталь, 2013. — 297 с. : іл., табл.
6. Державна інспекція України з контролю за цінами. Аналітична довідка про цінову ситуацію на продовольчі товари по регіонах України за січень-серпень 2013 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dci.gov.ua/news/monitoring/228-analichna-dovodka-pro-cnovu-situaciyu-na-prodovolch-tovari-po-regionah-ukrayini>

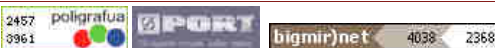
za-schen-serpen-2013-roku.html

7. Личук, М. М. Оптимізація раціонів харчування жителів України залежно від рівня їх доходів. / М. М. Личук // Науковий вісник. — К., 2003. — Вип. 66. — С. 256-264.
8. Кушнір, І. В. Дослідження складу харчового раціону. / І. В. Кушнір // Вісник аграрної науки Причорномор'я. — Миколаїв, 2004. — Вип. 1 (25), т. 1. — С. 9-17.
9. Медико-демографічна ситуація та організація медичної допомоги населенню у 2010 році: підсумки діяльності системи охорони здоров'я та реалізація Програми економічних реформ на 2010-2014 роки "Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава". — К.: МОЗ України, 2011. — 104 с.
10. Мірошніченко С.Ю. Соціальні нормативи як критерії оцінки життєвого рівня населення. / С.Ю. Мірошніченко // Вісник Академії праці і соціальних відносин ФПУ. - К, 2006. -№ 1. - С. 137-142.
11. Рациональне харчування в сучасних умовах / [Підгот. Салій Н.С.]; Київ, міськ. центр здоров'я. — К., 2003. — 14, [1] с., вклоч. обкл. : табл.
12. Сайт Державної служби статистики України. — [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
13. Соціальні індикатори рівня життя населення: Стат. Зб./Держ. ком. стат. України. — К, 2004. — 230с.

References.

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (1991), The Law of Ukraine " Pro minimalnyi spojivtchij biudjet" from 03.07.1991 №1284 –XII, *Vidomosti VRU*, vol.42. – p.553.
2. Cabinet of Ministers of Ukraine (2012), Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy "Pro zatverdzhennya naboriv produktiv kharchuvannya, naboriv neprodovolchih tovariv ta naboriv poslug dlya osnovnih sotzialnih i demographichnih grup naseleennya", [Online], available at: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
3. Artemenko, V. (2002), "Metody integralnoi otsinki yakosti jittya naseleennya v upravlinni regionalnym rozvitkom", *Regionalna ekonomika*, vol. 1, pp. 166-177.
4. Blakita, G. V. (2002), "Ratzionalne vikoristannya ta zberejennya resursiv kharchovoi promislovosni Ukrainy", *Formuvannya rinkovih vidnosin v Ukraini*, vol. 17, pp. 116-117.
5. Goryana, L. G. (2013), *Zbalansovane ta ratsionalne kharchuvannya yak zdorovyazberejuvalna tehnologija v osviti: teorija, metodika, programa, dosvid*, NAPN Ukrainy, Tzentr. in-t pislyadiplom. ped. osviti DVNZ "Un-t menedjmenty osviti", Stal, Kyiv, Ukraine, p.297.
6. Derjavnja inspeksiya Ukrainy z kontroly za tzinamy. Analitichna dovidka pro tzinovy situatsiyu na prodovolchi tovari po regionah Ukrainy za sitchen-serpen 2013 roky, [Online], available at: <http://dci.gov.ua/news/monitoring/228-analitichna-dovdka-pro-cnovu-situaciyu-na-prodovolch-tovari-po-regionah-ukrayini-za-schen-serpen-2013-roku.html>
7. Itchuk, M.M. (2003), "Optimizatsia ratsioniv kharchuvannya jiteliv Ukrainy zalejno vid rivnya ikh dokhodiv", *Naukoviy visnyk*, vol. 66, pp. 256-264.
8. Kushnir, I. V. (2004), "Doslidjennya sklady kharchovogo ratsionu", *Visnik agrarnoyi nauki Prichornomorriya*, vol. 1 (25), no. 1, Mikoalaiv, Ukraine, pp. 9-17.
9. Mediko-demografichna situatsia ta organizatsia medichnoyi dopomogi naseleenny u 2010 potsi: pidsumki diyalnosti sistemy okhorony zdoroviya ta realizatsia Programi economicnikh reform na 2010-2014 roki "Zamojne suspilstvo, konkurentospromojna ekonomika, efektyvna derjava", MOZ Ukrainy, 2011, Kyiv, Ukraine, p.104 s.
10. Miroshnichenko, S.U. (2006), "Sotsialny normativi yak kriterii otsinki jittvevogo rivnya naseleennya", *Visnik Akademii pratsi i sotsiaknykh vidnosin FPU*, vol. 1, Kyiv, Ukraine, pp. 137-142.
11. Saliy, N.S. (2003), *Ratsionalne kharchuvannya v suchasnykh umovah*, Kiiv misk. tsentr zdoroviya, Kyiv, Ukraine, p. 14.
12. Sait Derjavnjoi slujby statistiki Ukrainy, [Online], available at: www.ukrstat.gov.ua
13. "Sotsialni indikatory rivnya jittya naseleennya", Stat. Zb, Derj. com. stat. Ukrainy. 2004, , Kyiv, Ukraine, p.230.

Стаття надійшла до редакції 01.10.2014 р.

ТОВ "ДКС Центр"